

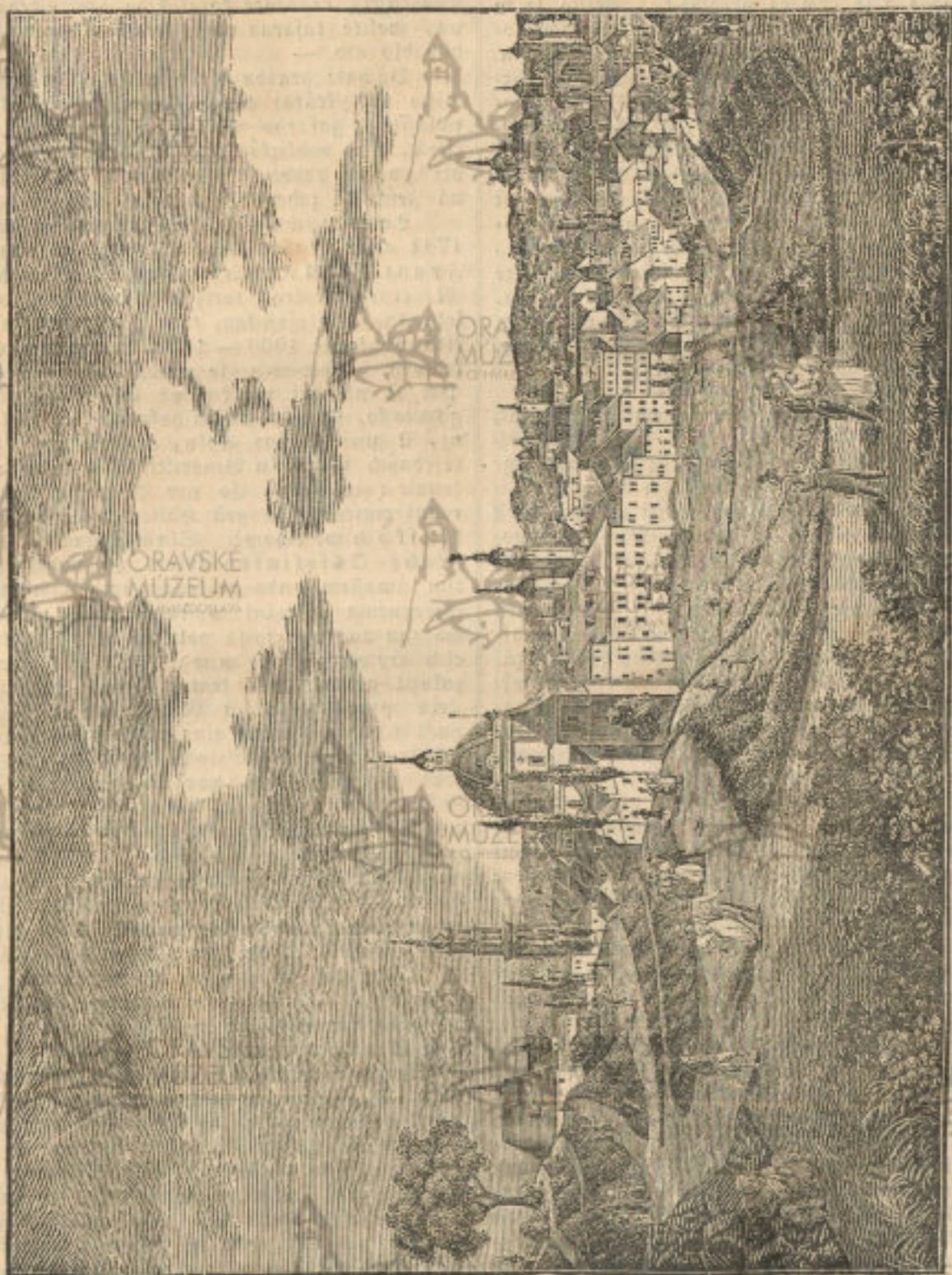
S w ě t o z o r,

nehlačinějšj spis obrázkowj k rozšírenj užitečných známostj
pro Čechy, Morawany a Slováky.

Číslo 49.

Wychází každou sobotu.

1853.

Halické čili Galicické gest po Čechách druhé slowanště království, genj wod mjrnyjm jezlem císarce rakouského stoji. Ta celá krajina byla někdy částkou welikého polského mocnářství, gegi obywatelé gsau Poláci, a město Lwow (po německu Lemberg) gest gegi hlawnj město (stolice), kde se neywěšši úřady, totiž c. k. rakouské gubernium, c. k. appellaci, c. k. generální welitelství (comando) atd. nacházejí. Lwow leží sto dvě míle ode Prahy, při řece Peltew řeceni, má wysoké síce položenj (960 št. nad hladinou mořstau), ale gest wšak pěknými pahorky a rozmanitými krajinami obkličej; počítá nynj 2200 domů, a záleží z města samého a ze čtvera předměstj. Město se w nowějššij časij až ku podivu zwelebilo krásnými domy, čistou slazbou, pěknými procházkami a gijnými ústavny; w předměstjích nalezáme teč, zwláště w rozlehlej krajině předměstj, mnoho pěkných, nowých, paláců podobných stavenj, a také obywatelstwo deane se množi. Rdežto před padesáti lety stow 30,000 dušj obnášelo, počítalo se r. 1831 s wozstem a cizinci přes 56,000 dušj. Geho obchod gest žiwý a daleko rozsáhly, ačkoli Brody na ruském pomězi dosud za prwnj obchodnj město w Halicki gmině býwají. Znamenitost supečých podnikánj neylepe lze poznati w čas smluw (contractůw), kterěz dne 14. ledna se začínají, a po šest neděl do půsta trwají. Tehdáž tu býwá neyhlavnějši sjezd polské šlechty, a nesmrtných peněz do obchodu se přináší.

Společenský život we Lwowě gewj se nám tak, gačo w gijných welikých městech, a podává dosti přjgennosti a zábawných obwehlenj. Kromě Poláků žije tu mnoho Židů (až 19,000), Armenů a Němců. Zito poslednj gsau z wěššjho dílu úřednjci a kupci. Gest tu polské i německé divadlo. Prwnj práwo we společnosti má tu, gač slusno, řeč polská, a není příkladu, žeby se byl Polák u wěregnosti ldeš zastýděl, promluwiti gazykem přirozeným; také francouzsky mnoho se tu mluwí; a německy gen w úřadech a dílem we školách. Wyháží tu gen gediny časopiš zábawny w gazyku polském, totiž Rozmanito sti při politických nowinách; a wšak německá Misa Mnesmosyne wedlé něho pod wšaknjm gménem své neynewějši wtwory také ku potěšení swých přjznitelů do swěta wojila. Lwowští obywatelé se w náboženstwj welmi od sebe ruznj. Gsau tu tři arcibiskupowé, totiž: ejtliwé katolíci, sgednocených Řetů a církwe katolických Armenů; každý má swau kapitolu a hlawnj chrám. Ewangeličtí magi swého superintendenta, genj pod wjdenstau konsistokj stoji, a Židé swého neywěššjho zemského rabjua. — Katolických kostelů we Lwowě se počítá 11, a klášterů 9. Nejznamenitějši gsau: chrám arcibiskupstwj, gehožto wěz na přjstomném obrázku není widitelná; chrám kláštera Dominikanůw, neykrásnějši we Lwowě s krásnou, swětlan kapli a wstředem od Thormaldsona, neyprwnějšjho obdrážděnášeho wěsu, z Karraršeho mrampora wyželaným náhrobkem hraběny Borckowské, býwalý Jesuitický kostel, znamenité kláštery Albětinek, Ursulinek a Benediktinek, genj we předměstjích krásně po náwřšjch stoji. Wěže chrámu arcibiskupa armenšého spatrugeme ná obrázku na prawo za kapli dominikanstau; chrám, residence a seminár řecko-katolického čili gač jde geg nazýwají ruského arcibiskupa stoji na pěkném pahorku posady nad městem, kde se „u swatého Jurja“ rjta.

Nadewšedka swětšá stavenj co neyhlawnějši teč wyniká nowy radnj dům, nesmrtně stavenj, na čtvero poschodj wysoké, u prostřed hlawnjho náměstj stogij, do kteréhož wěšši díl zemských úřadů má přjmnstě býti. O tom, gač se geho wěz r. 1826 dne 14. čerwence žrtila, dočetli jsme se dostatečně w nowinách a časopisech. Na mjsto předešlé gest gij nowá a welmi ozdobná, s celým stavením w dobrem poměru stogij wěz wyšlawěna, kterážto gest nyni we Lwowě neywěšši, a městu se zwláště ozdobě slauj. Na obrázku gi widíme na lewo za dominiantsau kupli. Z ostatnjch stavenj přjpmeneme genom gestě: dům gubernatora, býwalau Jesuitstau kolleg, kde se zemské úřady nacházejí, wšeobecna nemocnici, residence katolického armenšého arcibiskupa, weliké kasarny w jolském předměstj, nové divadlo atd. —

Býwalé hrady okolo města gsau rozebrány, a mjsto nich krásné procházky wyšlawy, kde se nyní zwláště z gajného wečera w lete krásny swět scházjwá, a w poblížjch hostincích pod zetným laubím při zwučené hudbě se obwešeljwá. Také tak nazwaná Jesuitská zahrada gest obkličena.

Lwowské wysoké školy čili uniwersitu založil r. 1784 císař Josef II., r. 1816 gi obnowil císař František I., pročež se nazýwá Alma Francisca. Má čtyry fakulty, totiž bohoslowecku, právnicku, lékařstau a filosoficku, také filau knihownu, a počítá obyčejně 1000 — 1500 studentjch s 27ti professory. Předměty se přednášejí w řeči latinš. Pak se nacháží we Lwowě stamowská akademie, 2 gymnasia, škola reálnj a hospodářská, 1 hlawnj wzornj, 2 gine hlawnj školy, 3 školy pro díwky u mislodných sešter, u Benediktinek a u armenšých jákonnice (geptissek). Co pro Prahu a Čechy gest národnj museum, to gest Halickánům základ Dšfolinských we Lwowě. Slawné paměti Jos. Mar. hrabě Dšfolinský sbíral po mnoha léta knihy tím úmyslem, aby ge kraganům swým we Lwowě t wěregněmu užívánj wystawiti mohl; při čemž na možnou auplnost spjlu polských a o Polstě gednagjch neywěšši žetel mjrwal. Spowolením zeměpána založil gij r. 1817 tento ústaw. Ze žruššého kostela wynešl se chrám Masám pro sbírky ty, kterěz hned z počátku utmo gine přjrodopisné, numismatické a národopisné starobylosti přes 22,000 swázků w sobě zawjraly. Marcella hraběna Borckowská, rozená Belská, darowala tomuto národním základu wyhojné panství Kalowec w kráji Tarnopolském, a gajně obwešlený Henryk knize Lubomirský, kterěz nyni kuratorem ústawu toho gest, přjpočil kněmu nawjdy w bohatých sbírkách se stwauj Museum Lubomirsecianum. Také wšaknj knid a kamenotiskárna při tom ústawu byla založena, a r. 1828 započal se užitečný liternj časopiš wydawati, gegj dějwe knihowanj a kanownj Siarczynský, po geho smrti známý polský spisowatel Konstantin Stokwinský rjdi.

Lwow r. 1268 od Lwa, krále poslednj Rus, založen, w frátkém čase do swětaucjho powzněl se slaw, a byl od neydawnějšjho času městem obchod wedawcjm. Roku 1340 se podal králi Kazimjrowi welikému. Roku 1524 za krále Sigmunda starého Turci a Tataři město oblehli, ale ničeho poriditi nemohli. Roku 1678 od Chmielnického obkličej welikau sumau peněz se wyšlawil z wydrancowánj. W polowici 17ho wěsu slawně byl Lwow wydawánj mnohých učených spisů. Roku 1612 od Tur-

3.

(Defonzenj.)

Melichobchem gestě weliké množstwj ryb paměti-
hodných w rozšířném ohledu, prozatím ale dosti bu-
dij na řečto. Rej gestě skončime, pozorua učinjme

Wábce pamětihebné, že ryby, gichž kóščená tělesnj podpora gest chruplawitá a nedokosčená, tjm rozmanitégšj, twrdšj, a podiwnoferemnégšj magi loznej swrsek, což u ryb še šupinami přiléhagicjmi a střechowitě tělo pokrhwagjcmi mjsta nemá. Wěz-
mème gakaufosi rybu toho oddělenj chruplawých ryb,
a giste to tak býti šhledáme. Šupiny obychegně twrd-
nau zde w taljřty wssudy stegně, a z gegich středu
wyniká obychegně ostien welmi bodlawý. Šfauši myni
ty taljřty maluně pro swau mnohost, dělajj ta-
žwanau capu (chagrin), gako má žralok, reynot
atd.; gesti těch taljřtů bodlawých méně, žwelčej se
a šlawau brble, tak ge má geseter wábce známý,
tak i blemec (cyclopterus). Aneb mjsto nadwěde-
ných taljřtů oščenatých wssytugi se toliko tlustě še-
stihranně desty, z nichž gakož šrabice zbotowěna
gest pro měš wnitřnosti, tak u př. kawenš, bodlaš,
wrauban (mořšy kousj a mořšlá gehla). Známol,
že kosti wápnatými chruplawkami gšau; tyro ryby
tedy musj s delagzenj twrdě destowitě, capowitě aneb
brblitě kůže, newětšj bjš wápná z kosty wnitřnj
wynaleziti, aby gakaš rovnowáha se uwebla. U
lidj též podobný ulaz se pozorowal, a sice w nemoci
řecky tak žwaně ichthyosie, t. rybawost. Před něko-
lika lety w Praze při bránj na wognu w prohlženj
takowý člowěk nalezén byl, gehož bratr podobným
způsobem šrádal. Z ohledu wšakneho čisti tak žwa-
ného praktičke šecenj zde šazdy patně nablžj, gako-
ž znamenitě zpytowánj živočišna, šěpe a hog-
něgi wštowáno, k němu přispěti mohlo. Než den
co den prawda ta wjce w oči bige. Příroda we ždra-
wěm a churawěm těle lidštem netřbj se žádnými gi-
nými prawidly, nešli w ostatnjm twerstwu. Šmennu-
geme šice gž tělo nasse malowětem, wšak tenže nad
mjru gest složity a na pohled žmatený. Š mnohem
wětšjím prospěchem a givotau pošracowati budeme
šštudowánjm gedinců gednodušjch, šimowěných tanje
matkau přírodu, štera gednat nad mjru gednodušse
š přejná, gednat opět tu newětšj podiwnotwárnost
a nescjšlnau a předeš gednoduchau rezmanitost před
oči šlawj. Nowégšj praktičtj šetatelwé a žpstatěš
pošposu nablžejj gž takowě prawdy, a čas od ča-
su ždokonaluge se žnámost neduhá, šterj pod třjdu
tak žwaných žwěrowch orob (theramorphae) nále-
jej, gakož nalezáme š. př. něšy u dětj cewšiwu bez
šerawě žily rážnj, což gen u šeněwodu se nalezá;
přigimánj petrawy a wyterhowánj trusa děge se
něšy u šej gen gednan děrau, gako u mořšých
žwěrowššů; otwor dělohy čisti watečnja a řiti
také něšy u dětj gest špolečnj, gako u šlepce a ptá-
ků wábce; přšty na rušau šrostagj něšy na žpšob
šeyt, tetjž šle prawidel, gimjž u šlawěš čtwerono-
žých přštnj kosti a čášty w šopyto se žaměňugj; šro-
čánj mežypřšnj kůže, gako u šobru, ptakobubci, ša-
hen, se wssytá; rohowá blánka mšy tak se žne-
wěšj wyšautmžm, gak to šle prawidel přírody u
ptáků mjsto magicjch se děge; gšudy tatáž blánka

tať zploditi gako u ryb; kdo nezná wšej hrdlo a žagecí psst častau nemoc u noworoženáť?

Za druhé powědomo bude, že každý zárodek w životě mateřském gístau řadu wyvíňování progiti musj, a sice wyvíňování ze stupňů zvjkat nižších, méně dokonalých a gednodušších, t. př. ryb atd. W tomto pořadí ale může zárodek rozličnými přejínami zdržen býti, a tím powstáwagi u dětinedu žiwosti, gež lefati nowějši zowau nedotwary, nedosnowy (dysmorphae). Tak t. př. narodj se někdy dítě s otewřeným břichem; w prwnjch dwau měsících této tenstwj tento staw neslaur nemocj, po narození ale gij tím gest w plně mje: kožkau přestřená zornička čili paněnka w oči pro zárodek šestiměsíčný w mateřském životě nenj nemocj, neroztrhneli se ale a nezmyšli pozděgi až do porodu, gij gest nemocj.

Co študování přejrody lefarnjstj, řemeslnjstj, hospodáři a wšec člověku prospěti může, to majm nad mjru w oči bige, tať že toho zde dále gij mlčejm pominauti lze.

Dědičný hrad Godefrida z Berlichinku.

Wesnice a hrad Jarthausen, položené we velmi rozkošném okolí na řece Jartě we královstwj württembergském, w děginách německých zwláště proto nemalé wáznosti a slowautnosti dosly, že gsau půwodjšie šlechtické rodiny, z nīj na konci 15ho stoletj slawný rytjř Godefrid z Berlichinku byl se narodil.

Godefrid, u Němců obwyšle gmenowaný Gōtz z Berlichinku, pocházel ze znamenitého a velmi starého zemanského rodu, osedlého w Jarthausenu, gehož půwod w šeru desátého stoletj se tratj. Mladý Godefrid, ztratiw we mladičském věku otce swého, dostal se na péči a wychowánj streyci swému Kunradowi z Berlichinku, kterýž sobě wšec na tom záležeti dal, aby ze synowce swého, podle způsobu tehdejších časů, statečného rytjře a nepřemoženého bitce w saubogi, na sedání (turnagi) a we wálce wychowal. Léta 1493 promázal mladý Godefrid štrenc swého na střem do Wormisu, kdež ponejprvé měl příležitost seznámiti se s obýčejí wšeho swěta a s mrawy i aumyšly osob wšoleho důstojenstwj, do zprawowánj osudů lidských mocným ramenem zasahujících. Nálež wstoupiti mezi wálečné pluky wolence braniborského Fridricha, pozděgi pal wolence Baworského, we wogně, kterauz tento s wolencem Falcým wedl, negedný důlazu neobýčejného udatenstwj a hrdinstwj na gero wydal. Gmēno geho hlásalo se po celých Němcích, když ne-

šťastnau náhodau, w čas obležení města Landshutu, prawici swau utratil, čímž se wogenstý geho běh dokončen býti zdál?

Wšak při nepokogném geho duchu a bažení po rytjřských púťkách nebylo Godefridowi možné, aniž se od něho očekáwati mohlo, aby dlouho w nečině zahálcivosti doma na swém hrade se zdržowal. Daw sobě mjesto utracené přirozené ruky udělati řemeslně ginau železnau, wstoupil s tauto znova na bojiště, a stal se nepřátelům swým tak strážným, že od té doby gmēno rytjře se železnau rukau gemadāto, pod kterýmžto názwem on prostému lidu německému gestě až po dnes z powjdel a starých historij znám gest. Když cisar Maximilian, po mnohém namáhánj, swádowé a zpurné německé rytjře ku potogi donutil a wšerobecný zemstý mjr zgednal, byl i Godefrid z Berlichinku přinucen, ač velmi newděl a nerád, ode zbraně upustiti a na hrade Jarthausenském pokogně se chowati. Nic méně wšak bawřský geho smysl uměl sobě i zde nagiti přičin lu púťkám a potřebám s okolnjmi zemany, ondy gako mšitel saupěžnīj a zbognīj, ondy gako ochránce swobody, ondy gako pomocník slabého, s mohutným potlačitelem rozwaděného sauseda. Při wšem při tom i negedný geho ctnosti znamenité mu zgednaly wáznosti u lidí wšech stawů a powolánj: gmenowitě geho wšjdnost a přswětimost f hostům, geho zdjlnost s nuznými a trpčejšími, geho přisná spravedlnost a smělé hágenj prawdy a práwa bez ohledu osob wšerobecnau mu ziskaly pochwalu u těch, kterýž s ním bljže byli seznámeni.

Do wjru lewawé wogny, kterauz knjze Oldřich z Württembergu proti tať nazwanému swabskému spolčenj byl zdvihnul, i Godefrid byl zatocen. Zde wšak geg potkalo nestěstj, že léta 1522 dostal se do zajetj, z něhož, po konečném wypuzenj, wémody Oldřicha ze zemj geho, wýplatu 2000 zlatých, w oněch časjch zagistě velmi welikau summu, wšwoboditi se musl. Z této summy zawjratí lze, gať wysoce udatenstwj Godefridowo ceněno bylo, a gať mnoho i nepřátelé sami na osobě geho sobě zakládali. Pročej i nenj se čemu diviti, že při wypuštutj wogny, kterauz zbaurenj německj sedláci proti pánům a wrchnostem swým byli pozdwišli, Jonino poblauzenci hrdinu Godefrida takorča násiljm a mermomocj za wůdce sobě zwolili a geg náčelnjstem swým býti přinutili.

W této nestěstné wogně, w čele nezřízené a neměřené zběři, wěruj neuj díwu, gestlžje rytjř z Berlichinku nizádných slawných skutků nedowedl. Wšpoutě chwály mu historie odepřiti nemůže, že negednau rozkácenau a litau zběr swých sobě podčinených sedláků zkrotil, a od negedné wesnice, negednoho městečka konečnau záhubu odwrátil. Léta 1523 dostal se Godefrid, co wůdce sedláků, do rukau nepřátel. Tenkrát ale, mimo nadánj přjstj lastawé s ním nalladāno. Propuštěn byl z wězenj pod záwazkem a slibem, že wjce bogowati nebude. Bezděky a Trausse-
nat mpsl opustiw bojiště, nawrátil se do domowa swého, wydaluge se napotom gij wšechněch púťek a potřežek, a obětuje poslední léta žiwobytj swého do mácnosti.

W takowěmto stawu a položenj, we wyneceně nečinnosti, sedě na dědičném hradu swém Jarthausenu, objral se rytjř Godefrid mezi gūňm i spřowánjm swých wlastnjch přiběhů a činů. Obšjrný tento geho žiwotopis, až podnes zachowán, gakožto wěrné zrcadlo tehdejších rozejří, púťek, potřežek a bawřj, gimj Němcko odewšad zrujčano a trháno bý-